

tajunkon is jól ismert, langyos és lejáratott stilisztikai kliséktől, ám modern jegyei és architektúrája sem tudják zétérfeszíteni önkörébe zártságának korlátait. Jóval teljesebb értékű a másik két novella, amelyben a nyelvi teremtőerő megfékezése nélkül az emlékezés, illetve a diszkrét ironia színeivel futtatja be szövegét a szerző, sikeresen gyűrve le a bravúros egysíkúság dimenzióit. Éppen ezért bizonyára gyümölcsöző lehetne, ha további munkássága során Bognár Antal elfordulna az egzotikus témáktól, amelyek egyébként eddig is csak ürügyül szolgáltak számára, s megkísérelné a szó szoros értelmében funkcionálissá tenni nyelvi adottságait. Máskülönbben félő, hogy „szerepjátszó” hajlama már a közeljövőben „Kosztolányi”-, „Csáth”-, „Krúdy”- stb. novelláknál állapodik meg, amelyekről legfeljebb kuriózumként emlékezik majd meg irodalmunk, márpedig ez, akárhogy vesszük is, aligha lehet egy kétségkívül tehetséges fiatal író törekvéseinek végső pontja.

UTASI Csaba

A JEL VONATKOZÁSAI

Jel és közösség — Szemiotikai tanulmányok, Akadémiai Kiadó, Budapest 1975

„A szemiotika az ember fő tevékenységi formáinak, valamint az ezek közötti kölcsönös összefüggéseknek a megértéséhez szolgáltat alapot, mivel minden alaptervékenység közvetítő jelek révén jut kifejezésre” — írja Charles Morris amerikai nyelvész 1938-ban megjelent, *Bevezetés a jelelméletbe* c. munkájában, mintegy utalva arra, hogy a már Soussure által is hiányolt, a jelöléssel, jelviszonyokkal és jelfolyamatokkal foglalkozó új tudományra, a szemiotikára fölöt-
több szükség van a modern világ tudományos rendszerében. A tudományos gondolkodás fejlődése azonban csak napjainkban jutott el arra a fokra, hogy a társadalom

legkülönfélébb jelenségei jel-vonatkozásainak, az ilyen bonyolultabb, elvontabb határterületi-tudományközi kérdéseknek behatóbb figyelmet szentelhet. A szocialista országokban a közelmúltig „nyugati importcikknek”, kétes ideológiai hatások hordozójának tartott új tudomány — a szemiotika, mint szilárdabban körvonalazott, önálló tudomány a későpolgári pragmatista filozófia szülötte — csak az utóbbi időben szerzett teljes létjogosultságot magának.

Magyarországon, a budapesti Eötvös Lóránd Tudományegyetem Bölcsészkarának Nyelvészeti Tanszékén 1969 óta rendszeresítették a szemiotikai stúdiumokat. Az Akadémiai Kiadó Muszeion Könyvtár sorozatában megjelent, tizennégy tanulmányt tartalmazó könyv e stúdiumok anyagából közöl válogatást. A tanulmányok három témakörbe sorolhatók be.

Az etnoszemiotikai kérdésekkel

foglalkozó értekezések (Gunda Béla: Pásztorok és jelek; Voigt Vilmos: A folklórisztikai-szemiotikai szövegelemzés eszközei; Fröhlich Ida: A mesei ellenfél szemiotikája; Nagy Géza: A népművészeti motívumok és a szemiotika; Szemerkenyi Ágnes: A szólások szemiotikai analízise; Gráfik Imre: A családon belüli tulajdonjelek; Veres Péter: Jobb-bal::férfi:nő) sajátossága elsősorban az, hogy (amint azt Szerdahelyi István is megállapítja a kötet előszavában) „míg másutt ezt a kutatási területet csak bizonyos részletében tartják jogosultnak (a népi kultúra közvetlenül jelfunkciójú elemeit vizsgálják ily módon), a magyar kutatók szélesebben értelmezik a néprajzi szemiotika tárgykörét”. A mindennek-előtt Voigt Vilmos koncepcióját követő felfogás szerint ugyanis nemcsak a jelhasználat (a pragmatika) témája tartozik ide, hanem a szintaktikai és szemantikai vizsgálatok is. Ezt a módszert elsősorban Gunda Béla képviseli a kötetben. Tanulmányában a magyar alföld pásztorainak a jeladási módjait s a pásztorélethez fűződő jeleket vizsgálja. Az ezzel kapcsolatos eddigi tanulmányoknak, valamint saját adatgyűjtésének eredményeit összegezve arra a következtetésre jut, hogy a jelzési formák kialakulásánál jelentős szerepet játszanak az ökológiai viszonyok. Megállapítja továbbá, hogy a puszta jelek sorában szigorú rendszert, törvényszerűséget megállapítani nehéz, noha a legtöbb esetben nem alkalmi konvenciókról van szó, mivel a jelekben visszatükröződik bi-

zonyos hagyományszerűség is. Az etnoszemiotika körébe tartozó másik különös figyelmet érdemlő tanulmány A mesei ellenfél szemiotikája. Szerzője, Fröhlich Ida arra tesz kísérletet, hogy a mese egy jellegzetes figuráját szemiotikai szempontból vizsgálja meg, pontosabban abból a szempontból, hogy egy állandó mesei szereplő mivoltát mennyiben határozzák meg szemiotikai jellegűnek nevezhető törvényszerűségek. A szerző Ámi Lajos meséinek hős—sárkány oppozícióját vizsgálva megállapítja, hogy a mesemondó világképében ez a szembenállás „a rossz princípumának a jó világában való szétszóródását, elszaporodását s ezáltal a jó világának megrontását jelenti”. Nagy Géza az erdélyi keresztöltéses hímzések kapcsán foglalkozik a népművészeti motívumok szemiotikai vizsgálatának a kérdéseivel, Szemerkenyi Ágnes pedig a szólások szemiotikai analízisének problémáit vizsgálja konkrét tárgykörből vett szólásokon. Az utóbbi tanulmány zárógondolata: „A szólások meghatározott szituációk, vagy dolgok közötti meghatározott viszonyok jelei.” Veres Péter tanulmányában a jobb-bal, valamint a férfi-nő fogalomköröknek a lakóter-beosztással kapcsolatos összefüggéseit vizsgálja. Megállapítása szerint feltételezhető, hogy a VIII. századig nomád, majd fél-nomád magyarok lakóterének beosztása tipológiailag azonos volt a sajátos nomád gazdasági-társadalmi formációhoz tartozó többi etnikum lakóterének kettős felosztásával. Az újabb etnoszemiotikai

vizsgálódások azt a hipotézis látszanak alátámasztani, hogy a különböző népeknél a lakóternek jobb és bal oldal alapján férfi és női részre való felosztása egymástól függetlenül, konvergensen alakult ki.

A társadalmi szemiotika elméleti kérdéseivel foglalkozó tanulmányok (Hoppál Mihály: A mitológia mint jelrendszer; Szepes Erika: Hekaté: a hármasság mint a bölcsesség alapegysége; Láng László: A stílus statisztikája és szemiotikája; Mérei Ferenc: Az utalás — az élményközösség szemiotikai többlete) közül megkülönböztetett érdeklődésre tarthatnak számot Láng László vizsgálódásai, mivel a stílus nyelvészeti és irodalmi vizsgálatakor az utóbbi időben — a statisztika és a szemantika mellett — egyre gyakrabban hívják segítségül a szemiotikát is. A stílus jelelméleti vonatkozásainak a feltárása egy szempontból különösen fontos: a poétikai, statisztikai, valamint a szemiotikai módszerek kombinálásával ugyanis lehetőség adódik egy esztétikai alapokra épülő stíluselmélet megalkotására.

Három tanulmány a közösségi élet egyéb szemiotikai vonatkozásaival foglalkozik (Joób Emőke: A magyar napihírek összetétele; R. Hidasi Judit: A köszönés szemiotikájához; Az ELTE Folklore Tanzékiének munkaközössége: Az 1972. május elsejei felvonulás társadalmi szemiotikája). Joób Emőke tanulmányában arra tesz kísérletet, hogy R. Barthes franciaországi vizsgálatait alapul véve általános érvényű következtetéseket

vonjon le a magyarországi sajtó napihíreivel kapcsolatban. Felhívja a figyelmet a Barthes által használt deduktív elemzési mód fogyatékoságaira, nevezetesen arra, hogy „a hír konkrét tartalmától, társadalmi céljától eltekintő esztétikai-műfajelemző módszer” figyelmen kívül hagyja a tényt, hogy „a napihírek azontúl, hogy tükrözik egy adott társadalom elfogadott értékrendszerét, kifejezik azt is, hogy a sajtóirodalom tendenciózus, s implicit funkciója e bevett értékrend alapján ideológiai tartalmak közvetítése.”

A kötetben közzétett tanulmányok, valamint a már folyamatban lévő film- és irodalomszemiotikai vizsgálatok arra engednek következtetni, hogy a magyarországi szemiotika — épp a jel társadalmi vonatkozásainak a vizsgálata révén — megtalálta helyét és sajátos szerepét nemzetközi viszonylatban is.

JUNGER Ferenc

HATSZÁZ DAL TORTÉNETE

Dietrich Fischer-Dieskau: *A Schubert-dalok nyomában*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1975

Schubert élete eseménytelen volt, öröksége annál gazdagabb. Egy ilyen életről könyvet írni szinte lehetetlen. Írni csak a műről, a fennmaradt alkotásokról lehet. Ezt tette Dietrich Fischer-Dieskau, a Schubert-dalok talán legavatottabb